

K.C.S.E 2005 KISWAHILI KARATASI YA 102/2

1. UFAHAMU

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali.

Nairobi, mji mkuu wa Kenya, ni jiji la maajabu na mastaajabu chungu nzima. **Nadhari** ya mtu anayewahi kuingia jiji hili kwa mara ya kwanza huvutiwa na huo msheheneko wa majumba ya fahari, marefu ajabu, kiasi cha minasi mitano-sita, iliyounganishwa kuelekea juu mbinguni.

Jumba linalowavutia watu wengi ni lile la makongamano ya kimataifa liitwalo kwa Kiingereza Kenyatta International Conference Centre. Jumba hili, hadi miaka michache iliyopita, ndilo lililokuwa refu zaidi mtoni. Jumba lenyewe lina ghorofa ishirini na tisa hivi, usipohesabu hilo pambo kama kofia kileleni mwake, linalojulikana kama mwavuli. Hata hivyo, miaka michache iliyopita jengo hili lilipitwa kwa urefu na Mnara wa Nyakati (Times Tower). Mnara huo hasa ni jumba linaloafiki lakabo yake ya **kikwaruza mawingu**. Jumba hili lina ghorofa zisizopungua thelathini na mbili.

Mbali na majumba haya mawili, kuna majumba mengine zaidi ya ishirini katikati ya jiji ambayo, japo zingafae ni mafupi kiasi, yana maumbo ya kustaajibisha kweli kweli. Hebu zingatia mwenyewe jumba liitwalo "mdomo wa kengele" au "bell-bottom" ambalo ni vioko vitupu, toka chini hadi juu. Fauka ya hayo, umbo lake ni la kipekee ulimwenguni kote. Jumba hili lina kama miguu, kisha kiuno mithili ya kinu hivi japo si mvingo. Linapaa juu, mbali sana, likichukua umbo pana kuliko lilivyo chini; umbo la fua pana kama kengele.

Halafu rudia barabara. Hizi hazina hesabu katikati ya jiji na ni pana, tena safi sana. Magari yanayotumia barabara hizi ni kochokocho, ya kila aina na yanashindania nafasi.

Ajabu kubwa ya Nairobi hata hivyo ni idadi ya watu. Hakuna hasa anayejua idadi kamili ya watu wa Nairobi, lakini sio kupiga chuku ninaposema kwamba, hasa nyakati za kuelekea kazini asubuhi, kwenda kula chakula cha mchana, kuelekea nyumbani baada ya kazi na kuvuka barabara wakati wa msongomano, watu hukanyagana. Mtu anayesema kwamba watu wa Nairobi ni wengi kama chungu, au kama mchanga wa ufuo wa bahari, hatii chumvi.

Watu wa Nairobi, kwa tabia na mavazi, si kama watu wa kwingineko nchini Kenya. Watu hawa huvalia nadhifu sana. Wanawake ni warembo ajabu na hutengeneza nywele zao mithili ya hurulaini peponi. Wengi huvaa suruali ndefu! Kucha zao na midomo yao hupaka rangi maridadi sana. Huzungumza Kiswahili na Kiingereza takriban wakati wote. Wanawake wengi ajabu huendesha magari yao wenyewe, jambo ambalo litakushangaza mara tu uingiapo jijini, hasa kama ulilelewa ukidhani maskani mwafaka ya wanawake ni jikoni peke yake; yaani kuzingatia ile falsafa kuwa "kuoa ni kupata jiko". Wanaume nao huvaa suti safi, maridadi na shingoni wamefunga tai stahiki yao. Wanaume hao huendesha magari na kuyaegesha karibu na afisi zao. Huingia afisini mwao kwa maringo na madaha, huku funguo za magari yao zikining'inia vidoleni. Hawa nao husema Kiswahili na Kiingereza kupitia puani, utadhani ni Waingereza hasa.

Kwa upande mwingine, watoto ni nadhifu kweli kweli hasa watoto wa shule. Hawa huvalia sare zilizofuliwa na kunyoshwa vizuri kwa pasi. Wake kwa waume, shingoni huvalia tai. Watoto wa shule Nairobi huongea Kiswahili, Kiingereza na Sheng, Ambayo ni "lahja" yao waliyoibuni. "Lahja" hii ni mchanganyiko wa Kiswahili, Kiingereza na msamiati mchache wa lugha nyingine za Wakenya zisemwazo jijini Nairobi na vitongoji vyake.

Kwa jumla, watu wote wa Nairobi hutembea kasi sana. Hawana hata wakati wa kutembea pole pole na kuangazaangaza huku na huko. Iwapo wewe ni mgeni jijini, ukizubaa utapigwa kumbo na waendeleo

na hamsini zao kama vile hapakutokea jambo. Hili linapojiri, usidhani limefanywa makusudi. La, hasha. Ni vile tu kwamba Wanairobi hawana muda wa kupoteza.

- (a) Kwa nini majumba ya jiji la Nairobi yana majina au lakabu za Kiingereza? (alama 2)
- (b) (i) Baadhi ya maajabu ya Nairobi ni barabara safi, msongamano wa magari na majumba marefu. Ongezea maajabu mengine manne. (alama 4)
(ii) Watu wa Nairobi wanajipenda kweli kweli. Fafanua. (alama 4)
- (c) (i) Je, unadhani wanao wa Nairobi hukanyagana? Eleza ni kwa nini msimulizi ametoa maelezo hayo. (alama 2)
(ii) Unafikiri ni kwa nini hasa wanawake wa Nairobi wanaonekana nadhifu? (alama 3)
- (d) Kwa nini neno "Lahja" limewekwa alama za mtajo? (alama 1)
- (e) Eleza maana ya maneno na tamathali za usemi zifuatazo:
(i) Nadhari _____
(ii) Linaloafiki _____
(iii) Kikwaruza mawingu _____
(iv) Waendelea na hamsini zao _____

UFUPISHO

Ujambazi wa kimataifa ni tatizo lililowasumbua walimwengu kwa muda mrefu sana. Serikali nyingi zimetumia mapesa mengi kwa miaka mingi sana zikijitahidi kupambana na janga hili. Hata hivyo, fanaka haijapatikana, wala haielekei kamwe kuwa itapatikana leo au karne nyingi baadaye.

Yumkini tatizo kubwa lililopo ni kuhusu jelezi la dhana ya "ujambazi" tena "wa kimataifa". Hili ni tatizo mojawapo na yapo mengi sana. Tatizo la pili ni kiburi. Kuna wale watu binafsi na hasa viongozi wa nchi kubwakubwa na serikali zao zilizojaminisha kuwa ujambazi ni balaa kweli, tena belua, lakini huo ni wa huko, wala hauwezi kuwagusa licha ya kuwashtua wao.

Kulingana na maoni ya watakaburi hao, ujambazi ni wa watu 'washenzi' wasiostaarabika, wapatikanao katika nchi zisizoendelea bado. Ujambazi pekee wanaouona unafaa kukabiliwa ni dhidi ya mbubujiko wa madawa ya kulevya uliosababishwa na vinyangarika kutoka nchi hizo maalum za ulimwengu wa tatu". Kulingana na wastaarabu wa nchi zilizoendelea, vinyangarika hi vi ndivyo hasa adui mkubwa wa ustaarabu ulimwenguni na ni sharti vifagiliwe mbali bila huruma. Baada ya kusagwasagwa, ulimwengu mstaarabu utazidi kutoonoka na ahadi ya mbingu hapa ardhi itakamilika.

Imani ya watu hawa ya kuwa ujambazi wa kimataifa, hata iwapo upo, hauwezi kuwashtua wala kuwatingisha wao ilikuwa kamili na timamu. Ilikuwa kamili na timamu hadi hapo mwezi Septemba tarehe 11 mwaka wa 2001, ndege tatu za abiria zilipoclekezwa katika majumba mawili ya fanari, yenye urefu wa zaidi ya ghorofa mia moja na kuyatwanguka mbali. Mshtuko na kimako! Kimako kwa kuwa, kabla ya siku hiyo, Wamarekani hawangeweza kudhani kwamba ingewezekana taifa lolote au mtu yeyote kuthubutu kuishambulia nchi yao, taifa wasifa lililojijami barabara dhidi ya aina yoyote ile ya uchokozi kutoka pembe lolote la dunia.

Hakuna ulimwenguni mzima, aliycamini kuwa Marekani ingeweza kushambuliwa. Kwa ajili hiyo, mshtuko uliitingisha ardhi yote na huzuni ilitanda kote, kama kwamba sayari nzima imeshambuliwa, wala sio Marekani pekee.

Mintarafu hiyo, Marekani ilipolipiza kisasi kwa kuwaunguza waliokuwemo na wasiokuwemo kwa mabomu hatari huko Afghanistan, idadi kubwa ya watu duniani ilishangilia na kusherehekea. Kwa bahati mbaya, tafsiri ya shambulizi la minara-pacha ya Newyork na lile la Pentagon, uti wa uwezo wa kivita wa Marekani, ilizorota. Kuna wengi

waliोधhani huo ni mwanzo wa vita vya Waislamu dhidi ya Wakristo na kwa muda, Waislamu wote wakashukiwa kimakosa kuwa ni majambazi wa kimataifa.

(a) Bila kubadilisha maana, fupisha aya tatu za kwanza (maneno 65 - 75)

(alama 10, 2 za utiririko)

Matayarisho _____
Nakala safi _____

(b) Ukizingatia aya tatu za mwisho, fafanua fikira za watu na mambo yote yaliyotokea baada ya Septemba tarehe 11, 2001 (maneno 65 -75) (alama 10, 2 za utiririko)

Matayarisho _____
Nakala safi _____

3. MATUMIZI YA LUGHA

(a) Bainisha aina ya mvumishi katika sentensi hii.

Nyumba yangu ni mandadi.

(alama 2)

(b) Kamisna jedwali

Kufanya	Kufanyia	Kufanywa
Kula	_____	_____
Kuunga	_____	_____

(alama 4)

(c) Eleza matumizi ya kwa katika sentensi hii.

Aliimba kwa sauti tamu.

(alama 1)

(d) Andika kwa wingi.

Pahala hapa ni pake.

(alama 1)

(e) Eleza matumizi ya na katika sentensi:

Halima na Asha wanasaidiana.

(alama 3)

(f) Huku ukitoa mifano, fafanua miundo mitatu ya majina katika ngeli ya JI - MA.

(alama 6)

(g) Onyesha (i) Kielezi (ii) Kitenzi katika sentensi:

Mvua ilinyesha mfululizo.

(alama 2)

(h) Kanusha sentensi hii:

Tumechukua nguo chache kuuza.

(alama 2)

(i) Tumia -ndi- pamoja na viashiria vya ngeli kujaza mapengo.

(i) Wewe _____ ninayekutafuta.

(ii) Nyinyi _____ mnaoongoza.

(alama 2)

(j) Andika sentensi hii upya kwa kufuata maagizo

(i) Nilikuwa nimejitayarisha vizuri kwa hivyo sikuona ugumu wote katika safari yangu.

Anza: Safari.....

(alama 2)

(k) Geuza vitenzi hivi viwe majina. (alama 1)

(i) Shukuru _____ (alama 1)

(ii) Enda _____ (alama 1)

(l) Eleza maana mbili tofauti za sentensi hii. (alama 2)

Mamake Juma na Mariamu walitutembela.

II a) Eleza maana ya: (alama 1)

(i) Sina pa kuuweka uso wangu. _____ (alama 1)

(ii) Ana mkono wa buli. _____ (alama 1)

b) Jaza jedwali (alama 3)

<u>Kiurne</u>	<u>Kike</u>
Mjakazi	_____
Jogoo	_____
Fahari	_____

c) (i) Kati ya madini haya taja yale yanayopatikana baharini (alama 3)

Zinduna	Zebaki
Lulu	Ambari
Yakuti	Marumaru

(ii) Haya ni magonjwa gani? (alama 2)

I Matubwitubwi _____

II Tetewanga _____

(iii) Mbuni huzaa matunda gani? (alama 1)